

נתוני ביטוח לאומי חושפים את גודל האסון

שאול אריאלי

הנתונים שהתפרסמו בחודש שעבר באתר המוסד לביטוח לאומי חושפים בבהירות את גודל האסון המדיני, חברתי והכלכלי שהברית בין מרחבי הדמוקרטיה הליברלית גורמת למדינת ישראל. הברית מונעת מאינטרסים משיחיים, פרטיקולריים ואנטי־ציוניים של חברה: המפלגות הלאומניות־משיחיות — בהובלת שר האוצר בצלאל סמוטריץ' והשר לביטחון לאומי איתמר בן גביר — שמבקשות למשוך חרדים לבוא לגור בגדה המערבית וכך לזכות באתנן דמוגרפי שימנע הסדר מדיני עם הפלסטינים; המפלגות החרדיות — בהובלת אריה דרעי ויצחק גולדקנופף — המבקשות אתנן תקציבי שיבטיח כי יוסיפו להנהיג את החברה החרדית ובתוך כך לעודד עוד התבדלות והקצנה דתית; והליכוד בראשות בנימין נתניהו, המבקשת למענו אתנן אישי של ראשות הממשלה והימלטות מפני אימת הדין. וכולן יחדיו מבקשות לרסק את בג"ץ, המונע מהן להשיג את האתננים האלה.

על פי נתוני הביטוח הלאומי לתחילת 2023, באזור יהודה ושומרון (בלי מזרח ירושלים) חיים 463,429 ישראלים (המספר נופל במעט מנתוני הלמ"ס וקטן בכ-40 אלף מהנתון שפירסמה מועצת יש"ע). התפלגות האוכלוסייה באיו"ש שונה מהתפלגות שאר אוכלוסיית ישראל — החרדים הם כ-40% מכלל אוכלוסיית המתנחלים באיו"ש ו-13.3% מכלל האוכלוסייה בישראל בתוך הקו הירוק. זו אוכלוסייה צעירה במיוחד: מחציתה ילדים (בישראל הילדים הם שליש בלבד); עוד 48% בגיל העבודה (בישראל 52%), ורק 2% בלבד קשישים (בישראל 16%). אך בשעה שבישראל שיעור הילדים החרדים הוא 20% מכלל הילדים, באיו"ש שיעורם כמעט 50%. כמעט מחצית אוכלוסיית איו"ש מורכבת ממשפחות עם ארבעה ילדים או יותר, כשני שליש מהן משפחות חרדיות, ואילו בישראל שיעורם של חרדים מקרב משפחות עם ארבעה ילדים קטן מ-20%. כלומר החברה החרדית, המתאפיינת ברביי טבעי גבוה מאוד — 6.6 ילדים לאשה — היא שמגדילה בעשור האחרון את מספר המתנחלים באיו"ש. מהבחינה הדמוגרפית מפעל ההתנחלות באיו"ש הולך ונהפך למפעל של החברה החרדית. מגמה דמוגרפית זו מסבירה את שאר הנתונים העגומים של הביטוח הלאומי על אוכלוסיית המתנחלים. השכר הממוצע בישראל לשכיר הוא 12,925 שקל ולעצמאי 10,108 שקל. במועצות החרדיות — מודיעין עילית, ביתר עילית ועמנואל — שבהן כשליש מהאוכלוסייה היהודית באיו"ש, השכר הממוצע לשכיר ולעצמאי צונח כמעט למחצית השכר בישראל. רוב החרדים באיו"ש מועסקים בתחומי הרשויות המקומיות שהם גרים בהן ואילו ביישובים החילוניים והדתיים הלא־חרדיים כ-60% עושים יום־יום את דרכם לעבודה בישראל. שיעור השכירים בישראל המשתכרים עד שכר מינימום הוא 24.8%, ואילו בקרב המועצות החרדיות הוא כמעט כפול, ונוסק ל-46.1%. נתונים אלו מציבים כמעט מחצית מאוכלוסיית המתנחלים באיו"ש בתחתית המדד החברתי־כלכלי, רובם באשכול 1, הנמוך ביותר.

הסיבה המרכזית לנתונים קשים אלו היא שבהיעדר לימודי ליבה שיעור התעסוקה של החרדים — אף שבעשור האחרון היתה בו עלייה — דומה לשיעור התעסוקה ולשיעור ההשתכרות של בעלי השכלה עד ארבע שנות לימוד

בישראל, 53.5% בלבד (מקור: מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי). העתיד אינו נראה טוב יותר בתחום ההשכלה – שיעור הזכאים לבגרות ב-2020 במודיעין עילית היה 5.5%, בביתר עילית 14.7% (בישראל 73.4%); ושיעור בעלי תואר אקדמי בני 34 ומעלה ביישובים אלו היה 3.8% ו-5.9% בהתאמה (בישראל 27.9%). צריך להדגיש שבשונה מקבוצת ההשכלה של בעלי אפס עד ארבע שנות לימוד, ההולכת ונעלמת בחברה הישראלית, חלקם של החרדים באוכלוסיית ישראל הולך וגדל בכל שנה. על פי התחזית הדמוגרפית של הלמ"ס, הריבוי הטבעי בחברה החרדית צפוי להפוך אותה בתוך 20 שנה לחמישית מאוכלוסיית ישראל וליותר ממחצית מאוכלוסיית איו"ש; ובתוך 40 שנה היא צפויה להגיע כמעט לשליש מאוכלוסיית ישראל ולכשני שלישים מאוכלוסיית איו"ש. מיקום נמוך זה בממד החברתי-כלכלי אינו משתקף כלל ברמת החיים של המתנחלים. כאן משרד הפנים ומשרד האוצר, המנוהלים בידי שרים מהמפלגות החרדיות או הלאומניות-משיחיות, תורמים את חלקם לברית הלא-קדושה. הם נכנסים לתמונה באמצעות מענקי איזון, שבהם הרשויות המקומיות נוהגות על פי רצון; ובאמצעות מענקים ייעודיים ממשרדים אחרים המבטיחים שרמת הרווחה והחינוך בהתנחלויות לא תיפול מרמתה ברשויות חזקות בתחומי ישראל, שבהן התושבים משלמים ארנונה גבוהה פי כמה וכמה, ואולי אף תעלה עליה. כך גם בהשוואה לרמת הרווחה והחינוך בעיירות הפיתוח. אפשר לראות ששיעור המענקים להתנחלויות אינו מוכתב על פי הרציונל והקריטריונים לחלוקה שקבעו ועדות מקצועיות (סוארי וגדיש) אלא על פי שיוך פוליטי, וההתנחלויות הלאומניות-משיחיות בראש ואחריהן החרדיות.

על פי דו"ח מבקר המדינה מ-2017, המדינה מממנת כ-66% מהתקציב של המועצה האזורית מטה בנימין, וזאת לעומת מימון של 48% בממוצע במועצות האזוריות שבישראל. הממוצע של מענק לתושב בישראל, ברשויות שבהן מתקבלים מענקים, הוא 1,135 שקל, לעומת 1,899 שקל (67% יותר) לתושב ברשויות המקומיות באיו"ש. סבסוד זה מעניק להתנחלויות מערכת חינוך בעלת תקציב גדול יותר, מה שמאפשר לבנות כיתות רבות יותר שבהן לומדים בצפיפות נמוכה יותר מבכיתות בתי הספר שבישראל, כוח עזר נוסף ולימודי העשרה. כך גם בתחום הבריאות, בבנייה נרחבת של טיפות חלב ושל שירותי רפואה אחרים, ובתחום הרווחה, מבחינת תנאי העבודה של העובדים הסוציאליים ומספרם. מדינת הרווחה נדדה באמצע שנות ה-80 להתנחלויות, ובתוך כך הפקירה את עיירות הפיתוח ואת האוכלוסיות החלשות בישראל שבתחומי הקו הירוק. ב-2017 מתנחל קיבל בממוצע 1,922 שקל במענקים ובהטבות מס – כלומר 303 שקל יותר מתושב הגליל, 367 שקל יותר מתושב הנגב ו-1,416 שקל יותר מהממוצע בישראל (מקור: מרכז מאקרו למדיניות כלכלית).

סמוטריץ' חותר להוסיף כ-200 אלף חרדים למזרח ירושלים ולעוטף העיר וליצור מרחב אורבני יהודי דומיננטי שיבחר את הגדה לשניים

מגמות דמוגרפיות וכלכליות אלו עתידות להחריף על רקע התוכנית של סמוטריץ' להכפיל את מספר המתנחלים באיו"ש למיליון איש. אפשר להניח בוודאות גבוהה שתוכניתו של סמוטריץ' לא תיושם במלואה ושהיעד של מיליון מתנחלים לא יושג. אפשר שמשבר הדיור המכוון ויוקר המחיה המאמיר ידחפו גם מעט אוכלוסייה חילונית

לאיו"ש, בשונה מהמגמה של עזיבת חילונים בעשור האחרון, אך עיקר המאמץ לגיוס מתנחלים חדשים מכוון לחברה החרדית.

בתוכניות הבנייה החדשות בירושלים ובסביבתה נכללות יותר מ-23 אלף דירות, רובן לחרדים, שכבר כיום הם 48% מהאוכלוסייה היהודית בעיר. הבנייה בבירה תאפשר לאלפי החרדים, שנוטשים זה שנים רבות את ירושלים בשל מחסור בדיוור, לעבור לשכונות המתוכננות במזרח ירושלים, מעבר לקו הירוק; למשל שכונת **עטרות**, ש-9,000 דירות מתוכננות להיבנות בה. כך גם בעניין הבנייה בהתנחלויות החרדיות הקיימות, שאולי תבלום – ואף תהפוך – את מגמת ההגירה השלילית שממנה סובלות בארבע השנים האחרונות מודיעין עילית וביתר עילית, שבהן כמעט שליש מכלל המתנחלים באיו"ש. השכונות החדשות המתוכננות בהתנחלויות הסמוכות לירושלים, כגון "מבשרת אדומים (E1)" (במעלה אדומים (3,412 דירות), יאפשרו נגישות נוחה למרכזים החרדיים בירושלים. כל המהלכים האלה ירכזו מחצית מכלל החברה החרדית בישראל בירושלים ובמטרופולין הקטן שלה.

תמונה דמוגרפית-מרחבית זו תעניק את האתגר המיוחל לסמוטריץ', לבן גביר ולחברה המשיחית-לאומנית. תוספת של 200 אלף חרדים בעשור הקרוב לכחצי מיליון ישראלים, הגרים כיום במזרח ירושלים ובעוטף ירושלים, תיצור מרחב אורבני ובו **דומיננטיות דמוגרפית יהודית** – מה שיבחר את הגדה לשניים, יפגע ברציפות הטריטוריאלית של הפלסטינים ובמרקם החיים שלהם, המבוססים על המערך היישובי הפלסטיני בירושלים וברכס ההר, ויפגע בסיכוי להקים מדינה פלסטינית בגדה. את המחיר החברתי, הכלכלי, הביטחוני והמוסרי על ההזיה המשיחית ועל הבדלנות החרדית של מנהיגי המפלגות האלה, בחסות ראש ממשלה הנאשם בפלילים, תשלם החברה הישראלית כולה – יהודים וגם ערבים – בתחומי הכלכלה, הביטחון והחברה. אז יגלו חברי הברית של מחרבי ישראל שבהיעדר "הפרה החילונית החולבת" תשקע החברה החרדית לתהומות של עוני ושל מצוקה, ושהחזון המשיחי-גזעני של סמוטריץ' ושל בן גביר, מבית מדרשם של הרבנים קוק וכהנא, הוא חזון של משיח שקר. ל"חמורו של משיח", החברה החילונית, לא יהיה אלא להצטער על שלא העיפה את המשיח מעל גבה, ועל שלא ניתקה את החברה החרדית מעטיניה ולא פעלה לשלבה בכלל החברה, כשעדיין יכולה. ועצוב לא פחות הוא שהחברה הזאת טרם הפנימה את **הקשר הבל יינתק** בין ההפיכה המשטרית ובין הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולמרבה הגיחוך היא מנסה להעמיד את הקו הירוק בתור הגבול **גם לערכים הדמוקרטיים והליברליים** שלמענם היא יוצאת בימים אלו לרחובות.

אל"מ (במיל") ד"ר אריאלי הוא מרצה וחוקר באוניברסיטת רייכמן